

УДК: 34:069(438 (477.41) „1793”

Бараннік Анатолій Миколайович
науковий співробітник відділу
пізньосередньовічної, ранньомодерної
та нової історії України,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
[a.m.barannik@gmail.com.ua](mailto:a.m.barannik@gmail.com)

Anatoliy M. Barannik
research fellow,
Department of Late Medieval,
Early Modern and Modern History of Ukraine,
The National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

**ОРИГІНАЛ “РЕНОВАЦІЙНОГО ПРИВІЛЕЮ ВІЛЬНОГО МІСТА КАНЕВА
РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ 1792 Р.” ІЗ ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

**ORIGINAL OF THE “RENOVATION PRIVILEGE OF THE REPUBLIC OF THE FREE CITY OF KANIV, 1792”.
FROM THE NATIONAL MUSEUM OF UKRAINIAN HISTORY FUNDS**

Анотація

Досліджено оригінал “Реноваційного привілею...” із фондів Національного музею історії України. Виявлено та проаналізовано відмінності між опублікованою копією “Реноваційного привілею...” та оригіналом документа. Висвітлено використання опублікованого документа в науковій літературі та виявлено обмеженість введення у науковий обіг оригіналу документа. Здійснено аналіз змісту тексту документа, що є компіляцією 18-ти юридичних та статистичних документів (сеймових постанов, королівських актів, витягів із люстрацій) XVI–XVIII ст., що стосувалися м. Канева. Оперуючи викладеними в документі фактами, автор висуває гіпотезу про отримання Каневом магдебурзького права в 1564 р. Ідентифіковано велику вислу печатку в бляшаній кустоді як Велику Корону Станіслава Августа Понятовського та відбиток печатки на арк. 1 як печатку підтвердження (“stempel szacunku”).

Ключові слова: Канів, магдебурзьке право, Станіслав Август Понятовський, реноваційний привілей, герб Канева, Велика Коронна печатка, люстрація.

Summary

The article studies the original of the “Renovation privilege...” from the funds of the NMUH. The differences between the published copy of the “Renovation privilege ...” and the original document are revealed and analyzed. The usage of the published document in the scholarly literature is highlighted and the lack of scholarly attention to the original document is revealed. The content of the document text is analyzed. This document is a compilation of 18 legal documents (sejm constitutions, royal acts, lustrations excerpts), of the 16–18 centuries which concerned the city of Kaniv. Based on the facts set forth in the document, the hypothesis that Kaniv obtained the Magdeburg Law in 1564 is put forward. The large seal in the tin plate and a small imprint of the seal on sheet 1 were identified as the Great Crown Seal of Stanislaw August Poniatovsky and a “seal of confirmation” (“stempel szacunku”) respectively.

Key words: Kaniv, Magdeburg Law, Stanislaw August Poniatovsky, renovation privilege, coat of arms of Kaniv, the Great Crown Seal, lustration.

Вивчення минулого населених пунктів Наддніпрянської України розпочалося у XIX ст., але в 1930-ті рр., у роки сталінського тоталітарного режиму, припинилося¹ і почало відроджуватися лише у другій пол. XX ст., на хвилі десталінізації, проте було суттєво обмежено марксистсько-ленінською методологією та негласною заборонаю висвітлення певних тем². Ситуація змінилася наприкінці 1980-х рр., коли зменшився ідеологічний тиск на науку, а дослідники місцевої історії одержали змогу працювати з широким колом джерел, свободу їх висвітлення та наукової інтерпретації. У цьому контексті важливу роль відіграють бібліотеки, архіви й музейні установи, які зберігають суттєвий пласт джерел із регіональної історії. Прикладом такого джерела є оригінал “Реноваційного привілею Станіслава Августа Понятовського місту Каневу”, виданий 1792 р. для відновлення магдебурзького права. Зазначений документ зберігається у фондах Національного музею історії України (далі – НМІУ) й має високу наукову цінність, оскільки вміщує юридичні норми, що регулювали життя цього міста, витяги з люстрацій та інформацію про суспільно-економічну ситуацію від часів ВКЛ і до кінця XVIII ст.

“Реноваційний привілей Станіслава Августа Понятовського м. Каневу” був опублікований у середині XIX ст. із

1 Історія НСКУ / [Ел. ресурс]: Національна спілка краєзнавців України. – Режим доступу: http://nsku.org.ua/?page_id=5606 (дата звернення: 19.12.2018). – Назва з екрана.

2 Голубко В., Качараба С., Середяк А. Історичне краєзнавство: навч. посіб. – Ч. I. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – С. 97–98.

рукописної копії³, яку укладачі АЮЗР виявили у “Книзі земській, записній і поточній Богуславського повіту, року 1798”, № 3 533, арк. 1 071–1 087⁴. Зазначена копія відрізняється від оригіналу (що зберігається у НМІУ) наявністю вступу, зробленого 17.03.1798 писарем богуславського повіту П. Шуманським, де згадано шляхтича Ігнація Яхимовича (Ignacy Jachimowicz), котрий привіз оригінал документа для його копіювання у “Книзі земській, записній і поточній...”. Цікаво, що ліва частина цього запису, зроблена рукою цього писаря, збереглася на звороті арк. 5 оригіналу документа⁵ (ймовірно, що також існував аркуш із правою частиною запису). Текст оригіналу “Реноваційного привілею...”, на відміну від опублікованої версії, містить дрібні відмінності: зображення герба Канева й особистого герба Станіслава Августа Понятовського, відбитки двох печаток (зокрема, Великої коронної), автографи короля та великого коронного канцлера. Назва опублікованого документа суттєво відрізняється від оригіналу: в АЮЗР вона подана розлого “Жалованая грамота Сигизмунда Августа городу Каневу на право владения мельницами, лежащими в черте городских земель 1571. Февраля 4. / Потверждение передущей грамоты королем Стефаном 1676. Октября 20. Охранная грамота короля Стефана, предписывающая владельцам соседних имений не захватывать земель, принадлежащих городу Каневу, и не препятствовать на своих землях промыслам каневских мещан. 1676. Ноября 27. / Жалованая грамота короля Иоанна Казимира, городу Каневу на Магдебургское право, ярмарки, торги, откуп путей, мельниц, перевоза и т. д. 1661, июля 20. / Потверждение всех предыдущих грамот, а также прав и привилегий города Канева, значившихся в других грамотах и в люстрациях со времени основания города В. К. Л. Гедимином до конца XVIII века, с прибавлением новых привилегий и льгот, пожалованное королем Станиславом-Августом 1792. Июля 9”⁶. Певно, так укладачі намагалися представити зміст документа, але допустили кілька помилок, наприклад: неправильно вказали роки видання привілеїв Сигізмунда II Августа (“1574”, замість 1571) та привілею С. Баторія (“1676”, замість 1576). Зазначена публікація частково ввійшла до наукового обігу. Її використав у розвідці про м. Канів польськомовний дослідник Е. Руліківський⁷. Водночас, імовірно через “мовний бар’єр”, дослідники історії м. Канева не користувалися цим опублікованим документом.

Оригінал “Реноваційного привілею...” з фондів НМІУ частково ввела до наукового обігу старший наук. співроб. НМІУ А. Андриуца, яка описала зображення герба м. Канева та великої вислої печатки (не ідентифікуючи її)⁸. Аналіз тексту “Реноваційного привілею...” не було зроблено.

“Реноваційний привілей...” був переданий до фондів НМІУ⁹ в 1925 р. відомим науковцем Д. Щербаківським¹⁰. Зазначений документ є книгою зі складеною оправою (ззовні – коричнева шкіряна, всередині – синя картонна). З обох боків оправи витиснені дві чорні рамки з рослинним орнаментом (одна по периметру всієї сторони, інша – менша, розташована всередині більшої). У меншій рамці лицьової сторони документа витиснений чорними літерами напис: “PRZYWILEY / RENOWACYNY / MIASTARZILTEY / (в овальній рамці зображено герб Речі Посполитої часів правління Станіслава Августа Понятовського) / WOLNEGO KANIOWA / R 1792”. Документ містить 6 пергаментних аркушів (42,5×31 см), списаних каліграфічною формою польського письма другої пол. XVIII ст. (т. зв. італікою). Ідентифікуються, принаймні, два різні почерки: основний масив тексту написано чорним чорнилом одним писарем, а короткий абзац наприкінці – коричневим чорнилом (ймовірно, спочатку воно було червоним) іншою рукою.

“Реноваційний привілей...” складається з 18-ти частин, які є компіляцією наданих м. Каневу в XVI–XVIII ст. королівських нормативних актів (привілеїв, жалуваних грамот) та витягів із люстрацій Канівського замку і Канівського староства другої пол. XVI – першої пол. XVII ст. Ця компіляція, ймовірно, була створена у 1792 р. для обґрунтування привілею короля Станіслава Августа Понятовського на відновлення магдебурзького права м. Канева. Нижче наводимо коротку характеристику кожної з виокремлених нами частин.

I. Фрагмент опису (люстрації) Канівського замку 1552 р., де викладено легенду про приєднання Канева до ВКЛ князем Гедиміном. Також міститься інформація про повинності канівських міщан та інших верств населення міста у середині XVI ст. У цьому контексті важливою є згадка про привілейоване становище козаків у місті “...котрі [козаки – прим. авт.] у міщан або канівських зем’ян мешкали, ті ніяких податків не платили і ніяких повинностей замку не виконували”¹¹. Також конкретизовано територіальні межі канівських земель. Зазначено, що цю люстрацію було представлено перед королем Сигізмундом Августом 01.04.1557 у м. Вільно¹².

II. Розлогі цитати з артикулів № 9–10, 12–14 із книг Литовської Метрики з переліком податей та повинностей жителів королівських міст, регламентацією управління та торгівлі, 20.11.1790 скопійованих із книг Метрик Коронних¹³.

III. Короткий опис “Привілею, прав привілейних і надання всім станам та земського статуту для ВКЛ” короля Сигізмунда Августа. Ці нормативні акти надавали магдебурзьке право всім містам ВКЛ, схожим на м. Вільно. Видані

3 Архив Юго-Западной России. Ч. 5, Т. 1. – Киев: Тип. Университета, 1869. – С. 64–77.

4 В оригіналі: “Книга земская, записовая и поточная, Богуславского уезда, год 1798, № 3 533. Лист 1 071–1 087”.

5 Національний музей історії України (далі – НМІУ): фонди. – РД–121. – Арк. 5 зв.

6 Архив Юго-Западной России. Часть 5, Т. 1. – С. 64–65.

7 *Rulikowski E. Kaniów // Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich.* – Warszawa: Nakładem Filiopa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1882. – S. 805–819.

8 Тисяча років української печатки. Каталог виставки / Голов. редкол. В. А. Смолій; упоряд. Ю. К. Савчук. – К., Інститут історії України НАН України, 2013. – С. 184–185.

9 На той час – Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Шевченка.

10 Тисяча років української печатки. Каталог виставки... – С. 184–185.

11 НМІУ. – Фонди. – РД–121. – Арк. 1 зв.

12 Там само. – Арк. 1–1 зв.

13 Там само. – Арк. 1 зв.

01.07.1564 на Сеймі ВКЛ у Більську-Підляськ¹⁴.

IV. Переказ змісту конституції 1569 р., що наказувала провести люстрацію всіх королівських маєтностей та замінити старі (знищені часом) привілеї на нові. Важливим є згадка Канева, як “...міста привілейованого, що має на дідичну земельну власність локаційні права”¹⁵ ...¹⁶.

V. Згадка, а нижче – повний текст, жалуваної грамоти Сигізмунда Августа від 04.02.1571 м. Каневу його жителям на право володіти млинами (без сплати податків), які знаходяться на міських землях. Є згадка про нищення Канева і всієї “України” татарами та, як наслідок, про “велике зубожіння” жителів Канева та його околиць¹⁷.

VI. Підтвердження попередньої грамоти королем С. Баторієм, виданої 20.10.1576 в Торуні на Вальному Сеймі. Текст королівської грамоти наведений повністю¹⁸.

VII. Охоронна грамота короля Стефана, що зобов’язувала власників сусідніх маєтків не захоплювати землі м. Канева і не перешкоджати канівським міщанам чинити промисли на своїх землях (27.11.1576, видана в Торуні). Містить описи кордонів маєтностей канівських жителів: “...з однієї сторони по Білу Церкву на другу сторону до Києва по Тавань і аж по Пувол” та перелік їхніх занять: землеробство, бджільництво, рибальство та мисливство¹⁹.

VIII. Згадка люстрації 1632 р., із якої скопійовано привілеї С. Баторія від 27.11.1576 та його рескрипт від 17.03.1581 до О. Вишневецького²⁰.

IX. Рескрипт С. Баторія від 17.03.1581 до старости Черкаського і Канівського О. Вишневецького з вимогою не допускати кривд канівським міщанам за використання ними міських ґрунтів та ведення промислів у радіусі 5 миль навколо Канева²¹.

X. Згадка люстрації Канівського староства 1616 р., з якої наводиться інформація про шкоду місту, заподіяну татарами, козаками, московитами та військовими постоями. Наводяться відомості про кількість будинків, стану приналежність їхніх власників та розміри сплачуваних ними податків: будинків міщан – 160, щорічно сплачують 15 грошів та відбувають військову службу; козацьких будинків – 1 340, про сплату ними податків чи відбування повинностей не зазначено²².

XI. Згадка люстрації 1622 р., що містить географічний та статистичний опис Канева: “Місто Канів, над річкою Дніпром, лежить у гористій місцевості. Одна частина міста розташована на горі, а інша – на долі, Канів оточений полями. Міщанських будинків 140, козацьких – 1 500”²³. Також зазначено, що козаки жодних повинностей не виконують²⁴.

XII. Згадка “Другого реєстру шести поборів із постанов ухваленої конституції 1628 р.” за яким м. Канів проголошено “містом вільним, королівським”²⁵.

XIII. Друга згадка “останньої” люстрації 1636 р., із якої наводиться скарга міщан на Я. Острозького (канівського старосту в 1594–1620 рр.), який відібрав у них магдебурзьке право і ґрунти²⁶. Ця подія, певно, відбулася до 1620 р.²⁷

XIV. Згадка війни “1648–1686 рр.”, під час якої місто “...цілком було знищене і різні свої привілеї і надання одержані як перед Унією [Люблінською – прим. авт.], так і antehosticum”²⁸ [мається на увазі часи, що передували Хмельниччині. – прим. авт.], від попередників Наших, Їх мосці Королів, втратило”²⁹.

XV. Жалувана грамота короля Яна II Казимира м. Каневу на магдебурзьке право (01.08.1661 видана у Варшаві). Грамоту місто отримало завдяки сприянню канівського полковника І. Лизогуба³⁰ (можливо, йому вдалося для цього заручитися підтримкою великого коронного канцлера М. Пращмовського, принаймні на це є натяки в “Реноваційному привілеї...”) ³¹. Згідно цього Акта, міщани Канева підлягали власному суду, могли проводити три ярмарки на рік й будь-яку кількість торгів. Також, лише жителі Канева могли орендувати гуральні, млини та перевози в місті; інший орендар сплачував до міської

14 Там само.

15 Локаційне право – середньовічні і ранньомодерні збірники привілеїв і статутів, які землевласник надавав заснованому населеному пункту. Зазвичай, засновувалося на певному взірці, напр., магдебурзькому праві (див.: Гошко Т. Правовая локация городов Украины XIV–XVI веков: к постановке проблемы. – Ч. 1 / [Эл. ресурс]: historians.in.ua. – Режим доступа: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/989-tatiana-hoshko-pravovaia-lokatsiya-horodov-ukrainy-xiv-xvi-vekov-k-postanovke-problemychast-1> (дата обращения: 05.01.2019). – Название с экрана.

16 НМІУ. – Фонди. – РД–121. – Арк. 2.

17 Там само. – Арк. 2–2 зв.

18 Там само.

19 Там само. – Арк. 3.

20 Там само.

21 Там само.

22 Там само. – Арк. 3 зв.

23 Там само.

24 Там само.

25 Там само.

26 Там само.

27 Chlapowski K. Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795. Materiały źródłowe. – Warszawa: Bellerive-sur-Allier, 2017. – S. 18; Janusz Ostrogski [Elektroniczny zasób]: pl.wikipedia.org. – Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Janusz_Ostrogski (datawizyty: 26.12.18). – Nazwa z ekranu.

28 Із лат. “перед тим подувом”.

29 НМІУ. – Фонди. – РД–121. – Арк. 3 зв.

30 Лизогуб (Кобизенко) Іван Кіндратович – в 1649 р. реєстровий козак Рощенівської сотні Канівського полку, в 1658 р. – канівський сотник, учасник козацького посольства до Москви, у 1659–1661, 1662 рр. – канівський полковник, див.: Кривошея В. Генеалогія українського козацтва: Канівський полк. – Київ: Стило, 2006. – С. 31–32.

31 НМІУ. – Фонди. – РД–121. – Арк. 3 зв.

скарбниці 1 000 злотих. Для потреб магістрату передавався “Війтівський” млин³².

XVI. Підтвердження положень жалуваної грамоти Яна II Казимира, 06.10.1777 видано у Варшаві³³.

XVII. Згадка конституції 1775 р. (“Подяки найяснішому королю Його мосці”) та 1791 р. (“Закон про міста”³⁴) з поясненням, що “Закон про міста” передбачає надання магдебурзького права всім королівським містам³⁵.

XVIII. Привілей короля Станіслава Аугуста Понятовського, який підтверджує попередні грамоти на права і привілей м. Канева, від заснування і до кінця XVIII ст., та надає нові привілей і пільги, зокрема надає місту герб³⁶. Привілей, 09.06.1792 виданий у Варшаві, підтверджено автографом Станіслава Аугуста Понятовського³⁷.

Наприкінці “Реноваційного привілею...” є абзац, імовірно написаний керівником Апеляційного суду м. Житомира Б. Недобитком-Почетовським, який 30.06.1792 прийняв від канівського міського судді С. Сокуловського “Реноваційний привілей...” для копіювання³⁸. Тобто, оригінал “Реноваційного привілею...” копіювався щонайменше двічі: 1792 р. (після видання) та 1798 р.

Зазначені в “Реноваційному привілеї...” факти дають змогу розглянути широке коло соціально-економічних і юридичних питань із історії м. Канева. Завдяки цьому джерелу можна аргументовано припустити, що вперше магдебурзьке право м. Канів отримало в 1564 р. На це вказує короткий опис “Привілею, прав привілейних і надання всім станам земського статуту для ВКЛ” (01.07.1564, виданих на Сеймі ВКЛ у Більську-Підляськ) короля Сигізмунда Аугуста, котрий надав магдебурзьке право всім, подібним до столичного містам ВКЛ³⁹, а також згадка під 1569 р. про те, що Канів має давнє Локаційне Право⁴⁰, яке до XVII ст. зазвичай надавали у вигляді магдебурзького права⁴¹. Аргументом на користь 1564 р. є і те, що у більшості наукових і краєзнавчих праць датою надання Каневу магдебурзького права зазначено 1600 р.⁴², проте нам не вдалося знайти джерело, з якого запозичено цю дату. В оригіналі “Реноваційного привілею...” перша згадка існування міського самоврядування за магдебурзьким правом у Каневі датована 1636 р., коли міщани скаржилися королівським люстраторам на київського старосту Я. Острозького, що він у них “права оригінальні Магдебурзькі, які на власність ґрунтів від короля були надані місту, він силою відібрав...”⁴³. Тим не менш, маємо констатувати, що питання часу надання Каневу магдебурзького права і його функціонування в місті ще потребує додаткового вивчення.

Іншим важливим аспектом “Привілею реноваційного...” є згадка 24-х історичних осіб, так чи інакше пов’язаних із м. Каневом: “засновник міста” великий литовський князь Гедимін (“Giedymin”⁴⁴); король Сигізмунд Аугуст (“Zygmunt August”); король Стефан Баторій (“Stefan Batori”); князь, староста Черкаський і Канівський Михайло Вишневецький (“Michał Wisniewiecki”); коронний підканцлер, краківський канонік Гуго Колонтай (“Hugo Stomberg Kołontaj”), згаданий, як один із укладачів привілею Станіслава Аугуста Понятовського; князь, краківський каштелян, канівський староста Януш Острозький (“Janusz Ostrogski”), згаданий у справі скарги міщан Канева про те, що він відібрав у них магдебурзьке право та ґрунти; канівський полковник Іван Лизогуб (“Jan Łyzohub”), згадується у справі про надання 01.08.1661 Каневу привілею Яна II Казимира (він виступив ініціатором прохання до короля про надання магдебурзького права місту); останній король Речі Посполитої Станіслав Аугуст Понятовський (“Stanisław August”); верховний королівський канцлер Яцек Малаховський (“Jacek Małachowski”), згадується у справі надання Каневу “Реноваційного привілею” Станіслава Аугуста Понятовського 1792 р.

Текст “Реноваційного привілею...” містить і 20 географічних назв, зокрема “Велике князівство Литовське”, “Варшава”, “Річ Посполита”, “Кафа”, “Київське князівство”, “Київський полк”, “Україна”, “Тавань”, “Черкаси П’ятигорські”. З етнічних назв згадуються русини (українці), литовці, поляки, татари, московити (росіяни), євреї. Соціальні стани представлені зем’янами (“ziemiany”), боярами (“boiary”), шляхтою (“szlachta urodzona”), міщанами, козаками, селянами. Є згадка й про християнську конфесію.

Як уже зазначалося вище, “Реноваційний привілей...” засвідчено відбитком великої печатки (d – 123 мм), розміщено до бляшаної кустодії та підвішеної до документа на малиновому (первинно кармазиновому) шовковому шнурі. Відбиток печатки на червоному сургучі зберігся погано, видно лише обриси, але в документі неодноразово згадується, що “Реноваційний привілей...” засвідчений Великою Коронною печаткою Станіслава Аугуста Понятовського. Порівнявши опубліковані

32 Там само. – Арк. 4.

33 Там само. – Арк. 4 зв.

34 Назва в оригіналі: “Miasta nasze królewskie wolne w państwach Rzeczypospolitej”.

35 НМІУ. – Фонди. – РД–121. – Арк. 4 зв.

36 Там само. – Арк. 4 зв. – 5.

37 Там само. – Арк. 5 зв.

38 Там само.

39 Там само. – Арк. 1 зв.

40 Там само. – Арк. 2.

41 *Прилуцький В. І.* Локаційні грамоти / Юридична енциклопедія. – Т. 3 / за [Ел. ресурс]: Лексика. – Режим доступу: http://leksika.com.ua/10431016/legal/lokatsiyni_gramoti (дата звернення: 05.01.2019). – Назва з екрана.

42 *Верменич Я. В., Бонь О. І.* Канів // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка–Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наук. думка, 2007. – 528 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Kaniv_mst (дата звернення: 26.12.2018). – Назва з екрана; *Сорокопуд І.* Канів // Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Черкаська область / Ред. кол. тому: Стешенко О. Л. (гол. редкол.). АН УРСР. Інститут історії. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 325; Історія Канева [Ел. ресурс]: uk.wikipedia.org. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B0 (дата звернення: 26.12.2018). – Назва з екрана.

43 НМІУ. – Фонди. – РД–121. – Арк. 3 зв.

44 Назви латиницею подані так, як вони згадуються у тексті “Реноваційного привілею...”.

зразки цієї печатки⁴⁵ з наявною у “Реноваційному привілеї...”, нам вдалося це підтвердити. Первинно відбиток печатки зображував короля у коронаційному одязі, в короні, з жезлом у руці, який сидить на троні під балдахіном (що підтримують дві колони). Обабіч трону стоять алегоричні постаті Миру і Справедливості. На трон спираються два прикрашені коронами щити: один із королівською монограмою “S A R”, інший – із гербом Понятовських “Цюлек” (Тілець). На сходах трону зазначено рік: MDCCLXXX⁴⁶. Трон увінчаний куполом із зображенням прикрашеного короною щита з польським орлом і двома орлами по боках. Це накриття трону перериває вінок із 11-ти гербових щитів, що зв’язані стрічками і покладені на дубові гілки. У зовнішньому колі печатки зазначена легенда: “STANISLUS AUGUSTUS D. G. REX POLONIAE M. DUX LITH: RUS: PRUS: MAS: SAM: KIOV: VOL: POD: PODL: LIV: SM: SEV: CZ:”. Також документ⁴⁷ містить відбиток круглої “печатки підтвердження”⁴⁸ чорного кольору (d – 27 мм) із зображенням польського герба – орла та зазначеною легендою: “3. CZ. ZŁO”⁴⁹ (“trzech czerwonych złotych”⁵⁰).

У тексті документа⁵¹ у круглій рамці срібного кольору (d – 107 мм) зображено герб м. Канева (1792): гора, на якій стоїть воїн у античному обладунку з зеленими, червоними, помаранчевими та жовтими птеругами⁵², круглим щитом в одній руці та алебардою – в іншій, коротким мечем на поясі. Його шолом прикрашений чорним і червоним пір’ям.

Таким чином, у фондах НМІУ зберігається інформаційно насичений документ – оригінал “Привілею реноваційного міста вільного Речі Посполитої Канева р. 1792”. Його цінність полягає у наявності численних витягів із нормативно-правових і статистичних актів XVI–XVIII ст., що розкривають особливості юридичного та соціального становища м. Канева та, частково, Наддніпрянщини ранньомодерного часу. Ця інформація додає фактів для вирішення питання щодо часу надання Каневу магдебурзького права: відповідно до тексту “Привілею...”, це відбулося у 1564 р. Документ доповнює герб м. Канева, ідентифікована нами висла Велика Коронна печатка Станіслава Августа Понятовського та відбиток “печатки підтвердження”.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Chłapowski K.* Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795. Materiały źródłowe. – Warszawa: Bellerive-sur-Allier, 2017. – S. 189.
2. Janusz Ostrogski / [Elektroniczny zasób]: pl.wikipedia.org. – Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Janusz_Ostrogski (дата wizyty: 26.12.18). – Назва з екрану.
3. Pieczęcie królów polskich // Archiwum Główne Akt Dawnych / [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: https://agad.gov.pl/?page_id=972 (дата wizyty: 26.12.18). – Назва з екрану.
4. *Rulikowski E.* Kaniów // Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa: Nakładem Filiora Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1882. – S. 805–819.
5. Архив Юго-Западной России. Ч. 5. Т. 1. – Киев: Тип. Университета, 1869. – 637 с.
6. *Верменич Я.В., Бонь О.І.* Канів // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Наукова думка, 2007. – 528 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Kaniw_mst (дата звернення: 26.12.2018). – Назва з екрана.
7. *Голубко В., Качараба С., Середяк А.* Історичне краєзнавство: навч. посіб. – Ч. I. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 130 с.
8. *Гошко Т.* Правовая локация городов Украины XIV–XVI веков: к постановке проблемы. – Ч. 1 / [Эл. ресурс]: historians.in.ua. – Режим доступа: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/989-tatiana-hoshko-pravoia-lokatsyia-horodov-ukraynu-xiv-xvi-vekov-k-postanovke-problemychast-1> (дата обращения: 05.01.2019). – Название с экрана.
9. Історія Канева / [Електронний ресурс]: uk.wikipedia.org. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B0 (дата звернення: 05.01.2019). – Назва з екрана
10. Історія НСКУ / [Електронний ресурс]: Національна спілка краєзнавців України. – Режим доступу: http://nsku.org.ua/?page_id=5606 (дата звернення: 19.12.2018). – Назва з екрана.
11. *Кривошея В.* Генеалогія українського козацтва: Канівський полк. – Київ: Стилос, 2006. – 184 с.
12. Національний музей історії України: фонди. – РД–121.
13. *Прилуцький В.І.* Локаційні грамоти // Юридична енциклопедія. – Т. 3: Лексика / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://leksika.com.ua/10431016/legal/lokatsiyuni_gramoti (дата звернення: 05.01.2019). – Назва з екрана.
14. *Сорокопуд І.* Канів // Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Черкаська область / Ред. кол. тому: Стещенко О. Л. (голов. редкол.). АН УРСР. Інститут історії. – Київ: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 323–337.
15. Тисяча років української печатки. Каталог виставки / Голов. редкол. В. А. Смолій; упор. Ю. К. Савчук. – Київ: Інститут історії України, 2013. – 504 с.

45 Pieczęcie królów polskich // Archiwum Główne Akt Dawnych [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: https://agad.gov.pl/?page_id=972 (дата wizyty: 26.12.18). – Назва з екрану.

46 1780 р.

47 НМІУ. – Фонди. – РД–121. – Арк. 1.

48 “Stempel szacunku”

49 НМІУ. – Фонди. – РД–121. – Арк. 1.

50 3 пол. – “трьох червоних злотих”.

51 НМІУ. – Фонди. – РД–121. – Арк. 5.

52 Елемент античного захисного обладунку: розташовані на стегнах та плечах шкіряні смуги.

REFERENCES

1. *Chłapowski K.* Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795. Materiały źródłowe. – Warszawa: Bellerive-sur-Allier, 2017. – S. 189.
2. Janusz Ostrogski / [Elektroniczny zasób]: pl.wikipedia.org. – Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Janusz_Ostrogski (data wizyty: 26.12.18). – Nazwa z ekranu.
3. Печеніє крлів польких // Архівум Глівне Акт Давних / [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: https://agad.gov.pl/?page_id=972 (data wizyty: 26.12.18). – Nazwa z ekranu.
4. *Rulikowski E.* Kaniów // Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa: Nakładem Filiopa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1882. – S. 805–819.
5. Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii. – Ch. 5. T. 1. – Kiev: Tip. Universiteta, 1869. – 637 s.
6. *Vermenych Ya. V., Bon O. I.* KANIV // Entsiklopediia istorii Ukrainy. – T. 4: Ka-Kom / Redkol.: V. A. Smolii (golova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. – K.: Naukova dumka, 2007. – 528 s. / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Kaniv_mst (data zvernennia: 26.12.2018). – Nazva z ekrana.
7. *Holubko V., Kacharaba S., Seredyak A.* Istorychne kraieznavstvo. Navch. posib. – Ch. I. – Lviv: Vydavnychiy centr LNU im. I. Franka, 2005. – 130 s.
8. *Hoshko T.* Pravovaia lokatsiia gorodov Ukrainy 14–16 vekov: k postanovke problemy. – Ch. 1 / [Elektronnyi resurs]: historians.in.ua. – Rezhym dostupa: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/989-tatiana-hoshko-pravovaia-lokatsiia-horodov-ukrainy-xiv-xvi-vekov-k-postanovke-problemychast-1> (data obrashheniia: 05.01.2019). – Nazvanie s.
9. Istoriia Kaneva [Elektronnyi resurs]: uk.wikipedia.org. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B0 (data zvernennia: 05.01.2019). – Nazva z ekrana.
10. Istoriia NSKU [Elektronnyi resurs]: Natsionalna spilka kraieznavstv Ukrainy. – Rezhym dostupu: http://nsku.org.ua/?page_id=5606 (data zvernennia: 19.12.2018). – Nazva z ekrana.
11. *Kryvosheia V.* Henealohiia ukrainskoho kozatstva: Kanivskiy polk. – K.: Stylos, 2006. – 184 s.
12. Natsionalnyi muzey istorii Ukrainy (dali – NMIU): fondy. – RD–121
13. *Prylutskiy V. I.* Lokatsiyni hramoty / Yurydychna entsyklopedia. – T. 3. Leksyka / [Elektronnyi resurs]:. – Rezhym dostupu: http://leksika.com.ua/10431016/legal/lokatsiyni_gramoti (data zvernennia: 05.01.2019). – Nazva z ekrana.
14. *Sorokopud I.* Kaniv // Istoria mist i sil Ukrainskoi RSR: V 26 t. Cherkaska oblast / Red. kol. tomu: Steshenko O. L. (gol. redkol.). AN URSS. Instytut istorii. – K.: Holov. red. URE AN URSS, 1972. – S. 323–337.
15. Tsyacha rokiv ukrainskoi pechatky. Kataloh vystavky / Holova redkolehii V. A. Smolii; uporyadnyk Yu. K. Savchuk. – K.: Instytut istorii Ukrainy, 2013. – 504 s.

*Додаток**Особи, згадані у “Реноваційному Привілеї...”*

1. Гедимін (Gieduimin) – литовський князь, згаданий у документі як правитель, який приєднав Канів до ВКЛ.
2. Сигізмунд Август (Zygmunt August) – король Польщі, великий князь литовський, перший король Речі Посполитої, згаданий у справі надання м. Каневу привілеїв.
3. Стефан Баторій (Stefan Batori) – король Речі Посполитої, згадується у контексті підтвердження Каневу привілеїв Сигізмунда Августа та наданні власних привілеїв.
4. Ян Миколайович Гайка (Jan Mikołajewicz Nauka) – шляхтич, маршалок, королівський писар при Сигізмунді Августі, писав королівський привілеїв.
5. Михайло Вишневецький (Michał Wisniewiecki) – князь, староста Черкаський і Канівський, згаданий у привілеї Каневу Сигізмунда Августа та Стефана Баторія.
6. Михайло Мишка Варкошій (Michaiko Myszka Warkowski) – справця Київського воєводства, староста Гомельський, згаданий у привілеї Каневу Сигізмунда Августа.
7. Щасний Гарлінський (Szczasny Harlinski) – хорунжий Київський, згаданий у привілеї Каневу Сигізмунда Августа.
8. Ян Бистриковський (Jan Bysnykowzki) – дворянин Сигізмунда Августа, ревізор, люстратор Канівського замку.
9. Францішек Красінський (Franciskus Krasinski) – королівський підканцлер Речі Посполитої (regni Poloniae vice-cancellarius), єпископ Полоцький, архідиякон Варшавський (згаданий у привілеї Каневу Сигізмунда Августа).
10. Лаврін Пясочинський (Lawrin Piasozczyński) – королівський писар згаданий, як один із укладачів привілею Станіслава Августа Понятовського.
11. Гуго Колонтай (Hugo Stomberg Kołontaj) – коронний підканцлер, краківський канонік, згаданий, як один із укладачів привілею Станіслава Августа Понятовського.
12. Ципріян Совінський (Cyprian Sowiński) – метрикант великої коронної канцелярії, згаданий, як один із укладачів привілею Станіслава Августа Понятовського.
13. Януш Острозький (Janusz Ostrogski) – краківський каштелян, канівський староста, згаданий у справі скарги міщан Канева про те, що він відібрав у них магдебурзьке право та ґрунти (з наведеного у Привілеї фрагмента люстрації 1636 р.).
14. Сецеховський (Siecichowski) – біскуп Луцький і Брестський, найвищий канцлер коронний, згадується у справі про надання Каневу 01.08.1661 привілею Яна II Казимира.
15. Іван (Ян) Лизогуб (Jan Łuzohub) – канівський полковник, згадується у справі про надання Каневу 01.08.1661 привілею Яна II Казимира. Він виступив ініціатором прохання до короля про надання магдебурзького права місту.

16. Ян Ігнацій Бовковський (Jan Ignacy Bąkowski) – хелмінський підкоморій, згадується у справі про надання Каневу 01.08.1661 привілею Яна II Казимира .

17. Ян Борх (Jan Borch) – коронний підканцлер, граф, згадується у справі про підтвердження у жовтні 1777 р. привілею Яна II Казимира.

18. Члуховський (Człuchowski) – староста Канівський (?), згадується у справі про підтвердження у жовтні 1777 р. привілею Яна II Казимира.

19. Ян Сломінський (Jan Słomiński) – коронний метрикант, згадується у справі про підтвердження у жовтні 1777 р. привілею Яна II Казимира.

20. Станіслав Август Понятовський (Stanisław August) – останній король Речі Посполитої, згадується в документі.

21. Ігнацій Янішевський (Ignacy Janiszewski) – секретар великої коронної печатки, згадується у справі надання Каневу в 1792 р. Реноваційного привілею Станіслава Августа Понятовського.

22. Яцек Малаховський (Jacek Małachowski) – верховний королівський канцлер, згадується у справі надання Каневу у 1792 р. Реноваційного привілею Станіслава Августа Понятовського.

23. Бенедикт Недобітек Почеутовський (Benedykt Niedobitek Poczetowski) – згадується у справі надання Каневу в 1792 р. Реноваційного привілею Станіслава Августа Понятовського.

24. Самуель Сокуловський (Samuel Sokułowski) – сендик (sędzyk) і житель Канева. Він привозив привілеї до Житомира для вписування його у гродські книги.

25. Ігнацій Яхімевіч (Ignacy Jachimewicz) – шляхтич, котрий 17.03.1798 привіз “Привілеї...” для копіювання у “Книзі земській, записній і поточній...” Богуславського повіту.

Додаток

Згадані у “Реноваційному Привілеї...” назви міст та країн:

1. Біла Церква
2. Більськ-Підляський
3. Брацлавське воєводство
4. Варшава
5. Велике князівство Литовське
6. Волинське Воєводство
7. Житомир
8. Канів
9. Кафа
10. Київ
11. Київське воєводство
12. Київське князівство
13. Київський полк
14. Корона (Польське королівство)
15. Полоцьк
16. Пувол
17. Тавань
18. Торунь
19. Черкаси
20. Черкаси П'ятигорські

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Зображення герба Речі Посполитої під час правління Станіслава Августа Понятовського. Фото Д. Клочка.

Рис. 2. Зображення герба м. Канева, наданого королем Станіславом Августом Понятовським у 1792 р. Фото Д. Клочка.

Рис. 3. Зображення вислої Великої Коронної печатки. Фото Д. Клочка.

Рис. 4. Зображення печатки підтвердження (“stempel szacunku”). Фото Д. Клочка.

Рис. 5. Зображення автографа короля Станіслава Августа Понятовського. Фото Д. Клочка.

Рис. 2

Рис. 1

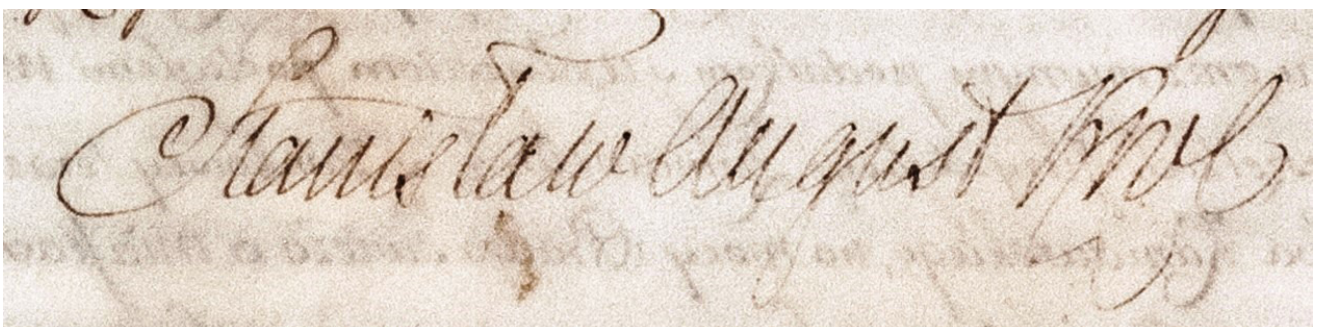

Рис. 5

Рис. 3

Рис. 4